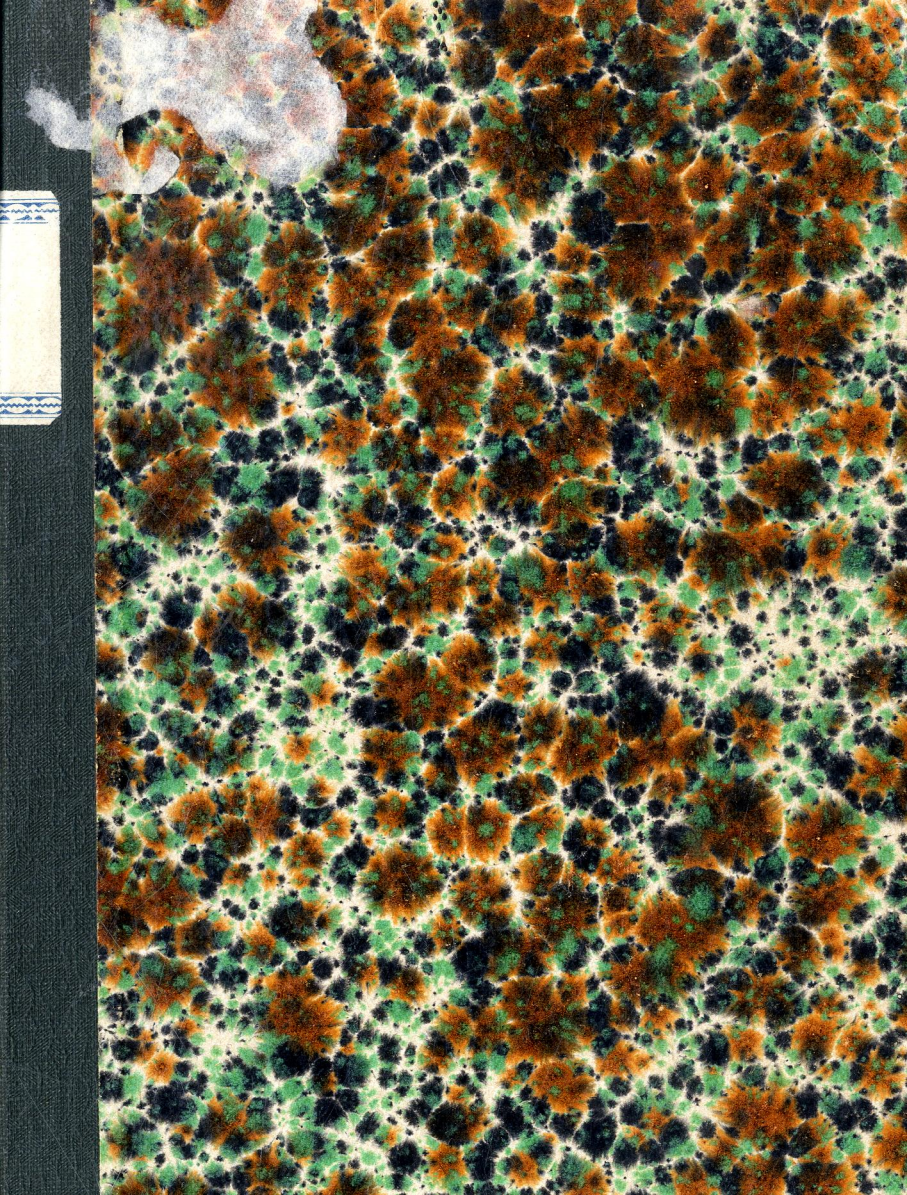
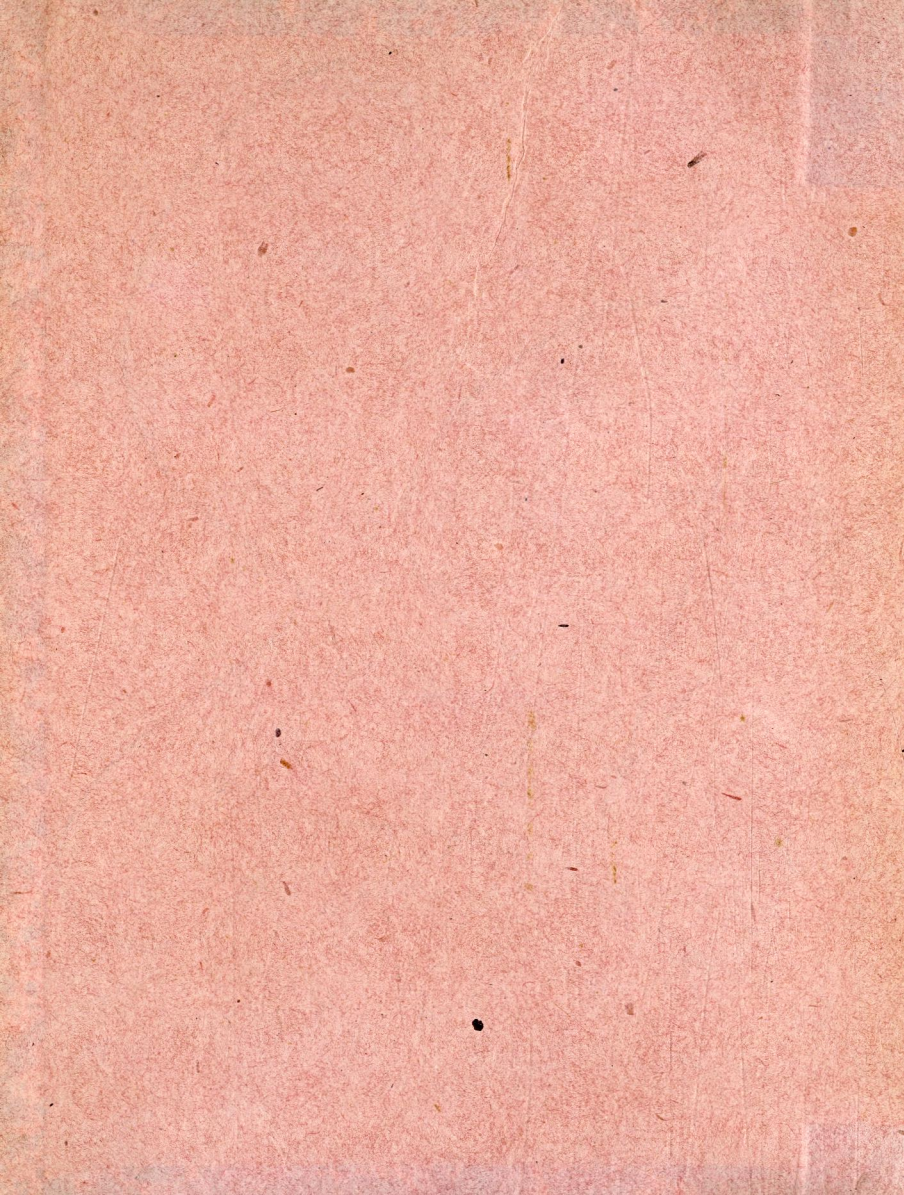
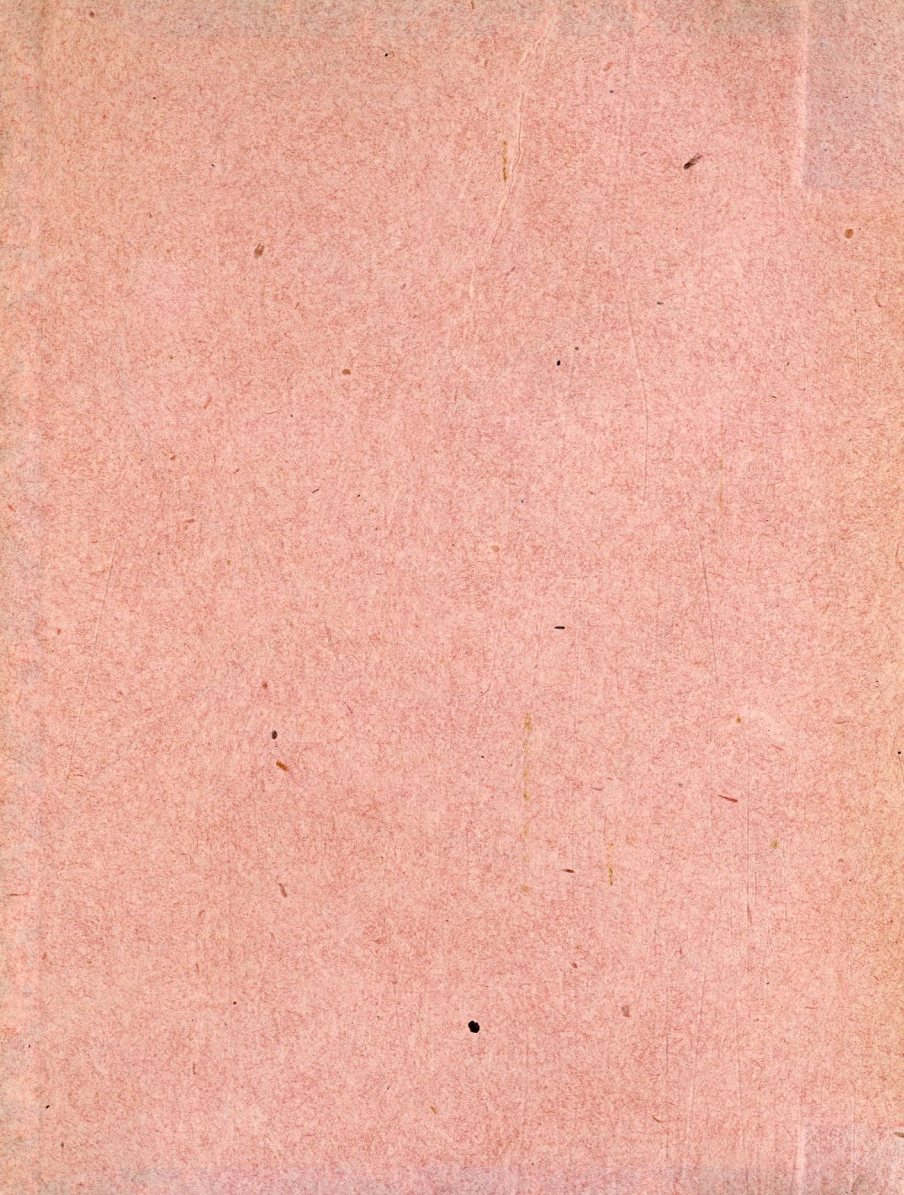

Д-р Осип Назарук.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ФОРМАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.

Видавництво „Вернигора“.

Київ.

Друкарня Акц. Т—ва Університету св. Володимира
М. Т. Корчак-Новицького, Меринговська вул., д. 6.

1918.

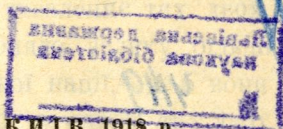
Ремічко

СК
20

Д-р Осип Назарук.

ФОРМАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.

Герб, монетна одиниця, військовий однострій, і стяги.

КИЇВ 1918 р.

Видавництво „Вернигора“.

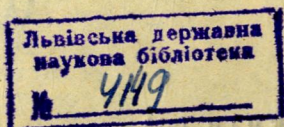
X809(24v)
X808(24v)

Д-р Олександр Назарук

ФОРМАЛЬНІ ПРОПОНИ

УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ

Територіальна організація державної влади

Друкарня Акц. Т-ва М. Т. Корчак-Новицького,
Меринговська ч. 6.

Формальні проблеми Української Державности.

Герб, монетна одиниця, військовий однострій і стяги.

I.

Радіють усякі оптимісти, котрих ще так недавно прозивали фантастами за те, що займали ся формальними справами будучої української держави. Нині ті справи стали пильним питанням дня й викликають загальне заінтересування; треба над ними поважно призадумати ся.

А хочеть ся над ними думати, вже тому, що дві перші з них, а саме справи нашого державного гербу й монетної одиниці, полагодила наша найвища власть гарно й добре, — першу з тих справ як не можна краще.

На вістку про ухвалення тих двох справ глибоке задоволення обняло велику більшість думаючих людей української нації, — де-б вони не жили. І коли я забираю голос у справі тих двох уже полагджених питань, то роблю се для того, щоб розглянути заміти проти такого полагдження.

Такі заміти, розумієть ся, є. А підносять їх на тій основі, що, мовляв, і на сонці видно плями. Се правда; тільки, що плями сонця, зникаючо незначні в порівнанню до сили його жару блиску.

Зміст замітів проти ухваленого гербу виглядає так: „Кожний герб представляє якусь конкретну й виразну картину, якийсь ясний образ. Тим часом наш виглядає на якусь рисункову загадку. Як-би так були ухвалили архангела Михаїла, або лева, або козака з мушкетом, то можна було-б молодіжі ясно виложити, що се значить. А так дуже трудно-тим більше, що певне значінне сього гербу в науці не усталене.

Всі ті заміти характеристичні своїм популярним, навіть агітаційним змістом, і критики очевидно не видержують. Між ними ще найсильніше представляєть ся заміт „педагогічної“ натури. Але тільки на перший погляд. Бо в дійсності він обертаєть ся нераз проти тих, що його підносять. Адже саме на молодіж впливатиме сильно факт, що привернено *найстарший* з відомих гербів нашої державности, котрий має за собою тисячлітню традицію. Він відразу підносить почуття нашої національної гордості і на кожному кроці, на кожному *козакові* української держави, на кожній її будівлі, на кожному стемплі і банкноті говоритиме до молодої людини: „Ти член і спадкоємець тисячлітньої слави великого народу, котрий уже тому 10 століть боров ся під сим знаком“.

Ні один зі словянських і навіть європейських народів не має такого *питомого*, свого й оригінального гербу. Всі орли—се різні варіанти й наслідування одного з римських гербів; корони се також частина емблемів монаршої влади, ужита за герб, леви принесені з півдня відзнаки (розмірно пізньої креації).

Кожний инший герб, уживаний на наших землях, має в собі щось *провінціонального*, тільки той оден, найстарший з них, сяє блеском повноти й охоплює всі наші землі своєю старою традицією. А те, що його значінне ще „напевно“ неусталене в науці, надає йому на мою думку тільки більше поваги й своєрідної святості, яку має кожна прастара й таємнича пам'ятка. Адже питання проте, чи він означає берло, чи се якийсь таємничий рунічний знак-річ зовсім другорядна супроти факту, що того гербу вживали наймогутніші землі в часі, коли вся наша національна територія була під їх скиптром. В тім часі наші західні сусіди Поляки (тоді ще Ляхами звані) взагалі не мали одноцільної державної організації тай навіть не снило ся їм про герб,—Москви ще не було, а землі, на котрих вона як держава розросла ся опісля, підлягали як колонії сему державному знакови нашого Києва та його княжого роду. Словом—сей наш герб то свідок нашої старої культури й організаційно-державного зміслу.

Тепер ходить лише о належнє артистичне виконання того гербу. Як він буде виконаний, чи на старо-руськїм житї, чи на якїм иншїм фонї, невідомо. Перше його виконання (на 100 карб. банкноті) неможливе, й можна його виправдати хїба великим поспїхом. Але треба сподівати ся, що велика Україна, яка видала артистів і знавців старини та орнаментики, на міру Сластьона (ілюстратора „Гайдамаків“) здобудеть ся на відповідне виконання свого гербу.

II.

Над усіма замітками проти прийнятої монетної одиниці не буду розводити ся, бо їх зібрав і збив Вн. Президент української Республіки, проф. Грушевський.

Згадаю тільки про оден заміт, який можна б піднести не так проти „гривни“, як проти здріблення її. Гривна мала колись вартість одного фунта благородного металу, значить вартість велику, особливо, коли взяти під увагу відношенне між засобами поживи, одягом і т. д., а грїшми в давних часах. Не підлягає сумніву, що при відбудовуванню форм нашої старої державности, не може лежати в нашій інтенції обезцінюванне, чи зменшуванне ціни старих памяток. Се й не лежало в інтенції мужїв, що ухвалили в монетарній системі привернути нашу стару монетну одиницю. Тимчасом зайшла тут певна суперечність, яку впрочім можна б ухилити

напр. в той спосіб, що крім малої гривні вартости 1/2 карбованця, можна-б установити ще велику, властиву, або золоту гривню, вартости приближної до давньої гривні, відповідаючої менше-більше англійському фунтові шт.—

III.

Третя формальна справа, яка тепер також актуальна, далеко трудніша до розв'язання від обох перших. І для того слід присвятити їй більше уваги.

Коли герб і гривна се емблеми призначені головню для мертвих річий, то військовий однострій призначений для живих людей й через те представляє без порівняння складнішу проблему. Бо тут входять у гру всі питання, які могли бути порушені при обох перших справах і крім того цілий дуже скомплікований ряд питань зовсім иншого рода й незвичайно широкої „скалі інтересів“.

Коли вже одяг поодинокій приватної людини багато говорить про її смак, походження і становище на великій „суспільній драбині“, — то *mutatis mutandis* у ще більшій мірі дасть ся се сказати про одяг війська. Він має бути не тільки масовим проявом артистичного смаку нації, але також проявом історичного почуття звязку з бувальщиною, має бути одним з найбільш замітних проявів національної індивідуальности.

Одначе тим ще далеко не вичерпуєть ся значінне однострою. Се тільки одна сторона свідоцтва, зрозуміння ваги завдання тих, що творити муть сю на перший погляд чисто формальну річ. Бо крім минувшини мусить військовий однострій відбити в собі й заспокоїти *практичні потреби* сучасности й згармонізувати сучасний естетичний смак не тільки з тими практичними потребами, але й зі смаком історичної минувшини. А вони часто розходять ся між собою.

Вже сказане досі ставляє нам перед очі цілий лабіринт комплікацій і трудностей, які видвигає справа однострою. Все те слід пам'ятати при оцінці вже доконаних проб і не осуджувати їх так остро, як у нас робить ся.

Люди, що стоять оподалік від військових справ, не можуть мати поняття про те, як інтересує військових справа однострою та найменші подробиці її! Навіть старші й поважні люди дебатують над справами однострою цілими днями й ночами.

Супроти такого заінтересування тою справою, автор сих рядків, прислухавши ся дебатам між українським стрілецтвом, постановив витягнути з них усе те, що йому видаєть ся слухним та й оповістити се. Може сі погляди причинять ся в дечім до вияснення сеї актуальної справи.

Перше важне питання дотикає історичности твореного однострою. Се дуже вдоволяюча поява,

що наш загаль по обох сторонах кордону відразу відчув потребу навязати при творенню військового однострою з нашою бувальщиною. Проявило ся се в Галичині вже перед війною; між наддністрянськими Українцями, де обставини перед тим не позволяли на такі прояви, проявило ся се пізніше, одначе могутнійше.

Сей зворот до минувшини—поява загальна слідна у багатьох державах і націях. Нас інтересують в першій мірі ті нації, що, подібно як ми, шукали навязання до бувальщини при відбудовуванню своєї державности. У них в тім питанню рішали два впливи: сучасні взори могутніх мілітарних держав (Німеччини й Франції) та зразки з власної бувальщини. Впливи ті бороли ся з собою й кінець кінців побідила сучасність, до подробиць вистудіована й приноровлена до практичних потреб, а вплив бувальщини обмежив ся до поодиноких прикрас однострою.

Неслушний бувби заміт, що при відбудові державного життя поодиноких народів рішали чужі, спрваджені династії. Бо якраз вони все і скрізь дуже уважали на формальне навязання з бувальщиною нової для них отчизни. І так перший болгарський король явив ся на болгарській землі в національнім однострою Болгарів, хоч був їм зовсім чужий по крові й вихованню. Те саме зробив і альбанський князь. Одначе не тільки володарі нових і слабих ще держав уважали на те,—але поступали й

поступають так навіть старі, глибоко вкорінені династії, як прим. Габсбурги в Угорщині (гл. їх коронаційні й генеральські однострої!). Та, видно, життє з його сучасними вимогами сильнійше від бувальщини, а практична потреба міцнійша від пошани традиції, хоч би ту пошану виконували навіть наймогутнійші династії.

Таким чином вплив бувальщини знайшов тільки *обмежене приміненне* на полі військового однострою. Правда, є виїмки, що на перший погляд збивають сей висновок. Ітак Англія, що дуже шанує свою традицію (і сій пошані багато завдячує), задержала старий шкотський однострій для гвардії: непропорціонально великі шапки, замість споденъ—спідничі в кратки, нагі коліна й хвости—на переді. Також однострій турецького війська задержав багато зі своєї традиційної бувальщини.

Але се тільки *позірні* виїмки. Бо англійська гвардія виступає в своїх дивоглядних одностроях тільки про свято і позатим з тим одностроем армія нічого спільного не має. А знов Туреччина занадто відстала країна, щоб її військо тепер брати за взірєць. Уже напр. Японія зовсім з'європеїзувала свій військовий однострій, очевидно з практичних причин.

На тім полі Японія перевищила своїх європейських учителів, чим доказала, що можна „перескочити“ цілі епохи минувшини й використати дос-

від других. Як відомо, історія *новочасного* військового однострою зовсім не стара: вона сягає тільки до 17 століття (зачинаєть ся разом з заведенням постійних армій на більші розміри). Довгий час у військових одностроях поодиноких держав уживано певних *засадничих красок*. І так англійські жовніри мали голосні червоні блюзи, французькі—червоні штани, краска німецького однострою була темно-синя, російського зелена і т. д. Опісля по різних досвідах краска однострою військ усіх держав стала в меншій або більшій мірі сірою (з ріжними відтінками). Японія не тільки приняла ту найновіщу краску і форму, але зовсім зрівнала однострій офіцерів, підофіцерів і мужви, лишаючи офіцерам тільки дуже незаметні відзнаки.

І так за вислід боротьби між традиційною бувальщиною а практичною сучасністю на полі військового однострою можна уважати менше—більше те, на чім стоять Угри: однострій їх війська зовсім європейський, тільки шамеровані прикраси вказують на Угорські впливи.

Як-же супроти того представляєть ся справа однострою українського державного війська?

Вона вступила вже в стадію здійснення і проявила ся повним зворотом до козацької традиції: перші дивізії Української Республіки, що разом з Німцями входили до відібраного большевикам Києва,

були вже одягнені в козацькі сині жупани й шаравари, виконані з німецькою систематичністю на домагання наших і по їх вказівкам.

Пригляньмо-ж ся блисше тій справі.

Що се таке козацький однострій? І кілька в нім національного?

Сі питання можуть зразу видавати ся дивними. Але годі забувати, що коли нав'язуємо до традиції, то слід нав'язувати до дійсно своєї традиції в повнім розумінню того слова. Така перша традиція у нас скінчила ся з упадком нашої першої державности, себто з упадком українських князівств (14 ст.). Те, що відродило ся за козаччини, було для нашого оживлення великої й неоцінимої ваги, але воно відроджувало ся під сильним впливом чужого. Козацький „однострій“ (коли він до часів Мазепи взагалі був переведений) повстав під впливом могутнього тоді *Турецького мілітаризму*; турецька мода була що до ноші так поширена, що через наші землі перейшла аж у Польщу й там відбила ся на ноші польської шляхти (котра взагалі ніколи нічого оригінального не придумала).

„Широкі як море“ козацькі шаравари виразно вказують на своє східне походження й запрошують до того, щоб сідати на землю з підібганими під себе ногами. Пробиваєть ся в них східне марнування матерії, ласе на своєрідну, для східнього ока принадну красу з її буйністю й фалдистією. Старі

форми доліпньої частини одягу нашого народу мають *якраз противний* вигляд: вони вузькі, навіть обтиснені, що можна бачити по формах сподень у нашій Верховині (як відомо, в горах все задержують найстарші форми в усім) і навіть на долах. Словом — шаравари так само пригадують східний стрій, як „оселедець“ китайську косу. Річ вельми характеристична, що жадного з наших князів не описують з „оселедцем“, крім одного Сватослава завойовника, великого воїна, але типового скитальця, кочовика, котрий багато мав до діла зі східними народами й від них переняв у всім свій спосіб життя. Але в одязі, котрого опис знаємо з візантійських жерел, держав ся свого й нічим не вирізняв ся від своєї дружини.

Буйні козацькі добичники так мало були зразу звязані з яким небудь культурним жителем українського народу, що сучасник збираючи про них відомости (коло 1580 р.) уважав їх „по більшій часті за Магометан“, а народня українська поезія в цілім ряді творів висміяла їх відчуженне від церковного життя, котре тоді було головним і майже самотнім свідомим проявом української національної окремішности ¹⁾.

¹⁾ Гл. Мих. Грушевський: Культурно-національний рух на Україні в 16—17 в.в. Ст. 187.

Ті пограничні добичники значно скорше мали почуття своєї станової спільности, чим почуття спільности з культурними інтересами українського народу. І того *станового* становища не опускають вони властиво ніколи. Козацтво в своїй суті се був аристократично-становий, не демократичний рух; він виростав під сильним впливом розвитку польсько-шляхотської верстви й має в собі подібні як вона черти.

Се було вислідом тодішніх обставин і весь перебіг розвитку нашої козаччини зовсім не вменшує її великих заслуг в обороні української національної справи. Але факт остане фактом, що козацтво як стан старало ся відрізнити себе в усім від *поневоленої* мужицької маси й брало також зразки свого одягу від чужинців тим радше, що робила се й польська шляхта. Та остання так завзято малювала турецькі пишно-перісті строї, що оден з її ліпших королів, а саме Стефан Баторій, приїхавши до Польщі й оглянувши „парадні“ й блискучі різними красками „однострої“ польсько-шляхотського війська, сказав з досадою: „Панове! Адже ви виглядаєте *радіше* на машкари, чим на воїнів!“...

Наше козацтво було за убоге і мимо всего надто звязане з народом, щоб і з себе зробити машкар на зразок польських шляхтичів. Одначе вплив польського пануючого стану був на нім очевидний—так у психіці козацтва, як і в його одязі.

Таким чином т. зв. „козацького однострою“ нема причини уважати за якусь святощ, котру необхідно треба дати армії Української Народної Республіки.

З другої знов сторони річ ясна, що нема причини помітувати тими частинами козацького однострою, котрі покажуть ся *практичними*, гарними, чи характеристичними.

І тут приходимо до трудного питання, як поводити вимоги практичності з усіма іншими.

Се питання треба вже розбирати на поодиноких частинах однострою. Починаймо від накриття голови. Сформованне сеї частини однострою найтрудніша з усіх справа. Вже тому, що накритте голови передовсім впадає в очі. Від нього залежить вигляд і вираз лица та головна складова частина вражіння, яке викликає жовнір. Але накритте голови ділає не тільки на видця. Воно ділає ще сильнійше на того, для кого призначене. Жовнір найчастійше має до діла зі шапкою; він бачить її передовсім на своїх товаришах і багато разів на день має її в руках; з тих причин шапка така важна, почавши від емблеми на ній.

Справа шапки робить ся ще складнійша тим, що властиво треба рішити що найменше про три

роди її: літню, зимову й парадну. При кожній з тих форм виринають різні труднощі, але одна з них найбільша: се питання, на скільки вже при шапці слід узгляднити традицію. Бо що її вже тут узгляднити треба, се не підлягає сумніву.

Отож щасливий початок в порішуванні тих питань зробило на нашу думку галицьке січове стрілецтво, прийнявши т. зв. „мазепинку“¹⁾. Правда, вона занизька, але сей її дефект легко усунути. Зате форма її вирізняє ту шапку від усіх інших подібних шапок європейських військ, не надаючи їй заравом азійського пятна. Притім пригадує нам однострій національного війська з часів нашої другої державности, коли те військо прибрало вже певніші європейські форми.

Впрочім можна-б іще спробувати виробити й пристосувати шапку, звану „корабликом“ (яку можна бачити на портретах у Ярослава Мудрого), що прокладає оден з наших скульпторів.

На зимове накрите голови надавала-б ся властива шапка, або правдиво смушева, або т. зв. „натягана“. Дно її могло-б бути оксамітне у старшини, суконне у звичайних козаків, а форма скомбінована з козацької й німецької (при кінвоті чи жандармерії) тільки в тім випадку шлик повинен бути або дуже

¹⁾ У. С. С. називають її також „катамайкою“.

малий, або зовсім усунений, бо всякі такі „висільця“ й побрязкачі разять.

Лишається ще порушити справу парадного накриття голови. До цього надавав ся-б найбільше *шолом*, скомбінований з мотивів із княжих часів. Як велично виглядають такі шоломи, можна бачити на пруськім війську, що маширує в своїх „пикель-гавбах“ (хоч їх виконання не конче удачне). Чудово виконаний такий шолом у формі копули на соборі Мстислава в Володимирі Волинськім. Він вповні вдовольняє наші естетичні вимоги і притім вяже з традицією. На всіх накриттях голови приходив би державний герб України.

По накриттю голови слід розглянути ковнір. Тут приходять комплекс зовсім нових, доси непо-рушених питань. Але пока згадаємо про них, треба застановити ся, чи комір взагалі повинен мати якісь знаки або прикраси і чи не ліпше булоб, оставити його зовсім чистим.

Коли-б комір остав чистим, тоді дальші відзнаки прийшли-б шойно на барчики, то є на місце, де у Москалів і Прусаків приходять паґони. З уваги на те, що перша відзнака (герб України) була-б при-міщена на чолі шапки, була-б се за довга прога-лина для люструючого ока. Можливо, що вона за довга тільки для ока Українця, котрий звик бачити прикраси якраз на комірі. Пригадую, що народні

вишивки на сорочках і иншій одежі передовсім і головню прикрашують ковнір, де поміщуєть ся найкрасші прикраси. Навіть у зимовій, кожуховій одіжі ковнір—се важна річ. І слішно: бо коли всі инші прикраси часто закривають ся або й зовсім відпадають,—ковнір лишаєть ся як найбільш видна частина.

Крім естетично-льоґічних аргументів за прикрашенням ковніра відзнаками є ще й практичні: на вулицях наших міст часто можна тепер зустріти молодих або низьких ростом жовнірів, що високо задирають голови, щоб розпізнати відзнаки висших ростом пруських офіцерів, котрі мають відзнаки приміщені на раменах. Супроти того непрактичність приміщення відзнак зовсім ясна.

Заходить тепер питання, які саме відзнаки помістити на ковнірі. Бо можливі двоякі: або тут умістити окремі відзнаки для родів оружа (піхоти, кавалерії, артилерії, летунів, залізнодорожних полків і т. д.) і числа полку—або сі відзнаки поставити на барчики (де приходять паґони), а на ковнірі помістити відзнаки шаржі, військового степеня.

Мені сей другий спосіб видаєть ся практичніший. Бо вже з досвідів російсько-японської війни, потверджених опісля досвідами сеї великої війни, знаємо, що дуже часто залежить на тім, щоб неприятель з попавших у полон не знав напевно, який саме полк стоїть перед ним. В тій цілі осві-

чений і патріотичний козак, уже йдучи до наступу, або бачучи, що попаде в полон, позбуваєть ся числа свого полку. Це легко йому зробити, коли число його полку буде на па'оні, прип'ятім на г'узику,— а дуже трудно, або й неможливо, коли число його полку буде прип'ите на вилогах ковніра.

Тепер треба розглянути, які саме відзнаки повинні бути прийняті на означення військових степенів. Здаєть ся, що згодом в усіх арміях прийняті будуть зірочки. Одначе тепер ці відзнаки ще не устійнені і ніщо не стоїть нам на перешкоді в сій переходовій стадії творення української армії, пробувати шукати своєрідних відзнак. Уже навіть виринають в тім напрямі всілякі пропозиції з ріжними аргументаціями.

В тій повені всяких пропозицій, котра щойно починає прибувати, можемо наразі ствердити лише, як не повинні виглядати відзнаки. Отож вони не сміють лучити поняття військовости з іншими прикметами, які з військовістю не мають нічого спільного. Покажемо се на прикладах: колиб хто пр. сказав, що українське військо, як військо глибоко релігійного й християнського народу, повинно прийняти за відзнаки хрест, причім на кождім кінчику хреста можнаб умістити гарну зірочку,—то се булаб очевидна нісенітниця, хоч правдою є, що український народ релігійний і християнський.

Вправді не в такій мірі нерозумне, але все таки невідповідне було-б предложення, відзначити українських жовніврів колосками—„тому, що ми хліборобський народ“. Се очевидно правда, що ми хліборобський народ і живемо головно з хліборобства, як цілий ряд інших народів живе головно з торгівлі, промислу чи риболовлі. Але досі ні одному не прийшов до голови помисл, щоб з тої причини давати своїм жовнірам за відзнаку торговельну вагу, молот або рибу, бо се з військом як таким нічого спільного не має. Вправді й звідси з військом як таким нічого спільного не мають, крім хиба того, що пригадують небесні звізди, де „ність болізни ні воздыханія“, але вони бодай „неутральні“,—коли прим. колоски вже давно (і слушно) прийняті як відзнаки хліборобських шкіл і служби та офіціалістів великих земельних посіlostей.

Коли у нас виринуло предложення „колоскових відзнак“,—острий дотеп наших січовиків зараз причепив ся до того й у січовім коші почали говорити, що піхоту можна відзначити колоссем пшениці, кавалерію вівсом артилерію бульбою, а обозні (тренові) відділи варениками,--щоб усе було „по хліборобськи“.

Як хочемо оригінальних відзнак, то маємо на те чудові зразки *народніх вишивок* і прикрас з їх ріжними формами та красками. Притім одначе слід

звернути увагу на те, що такі вужиковато-гадючі відзнаки, які мають пр. польські легіоністи, рішучо не відповідають українському естетичному смакови в приміненню до військових відзнак. Тут скорше надавали б ся лінії ломані під кутом 90°. Вони пригадують щось сильного, енергічного, рішучого.*)

Є ще предложення відзнак на рукавах. Аргументують їх народнім смаком (гл. XXXII-гу картину в німецькім перекладі географії України Рудницького!). Проти таких відзнак годі в засаді що не будь піднести. Одно тільки треба ствердити: що тих відзнак не сміє бути за багато і що коли приймуть ся відзнаки ковнірові та пагонові, то зовсім злишні відзнаки рукавові—й наоборот. Оба роди відзнак можна прийняти рівночасно тільки для окремих відділів, напр. відзнаки на рукавах прийняти для відділів санітарних, залізнодорожних, обозних (тренових) і т. п.

З порядку річий приходимо до козацького жупана. Се рівно як шаравари—стрій східний, а не український. Доси носять його Черкеси. Для паради він прекрасний ізза своїх збіранок і фалдів, котрі бавлять око відповідним укладом і багатством. Одначе для практичного ужитку війська він не надасть ся—з тих самих причин, що й шаравари.

*) Гл. інтересні проекти Льва Лепкого.

Коли вже доконче маємо вирізняти ся між європейськими військами своїм військовим одностроем, то замість козацького жупана можна-б завести відповідно змінену народню свитку (для піхоти). Се проєкт четаря Гаврилка.

На мою думку як раз приклонники народніх святощів повинні рішучо виступити проти заведення в українськiм війську козацького строю, як практичного строю *на буддень*. Адже в той спосіб стягаєть ся той озарений традицією стрій в потреби буденщини і мимохіть поневіряєть ся його. Прощу собі тільки представити сотенного кашовара як він у своїй, зрештою дуже позиточній, праці, виходить у замузранім козацькiм жупані та облитих шараварах!... Мабуть піде так влучно, як тут, не дадуть ся примінити слова великого поета: „Що невмирущо має жити в пісні, мусить загинути в життю“. Інакше викликає воно несмак і дивовижу.

Що иншого парадний однострій. Тут є місце і час на поворот до бувальщини й навіть до романтизму. Тут око й уява, образування й настрій очікує чогось святочного, небуденного, чогось такого, чим одушевляєть ся дух нашого Тараса.

...„А ясновельможний на воронім коні блисне булавою—військо закипить“...

Але в практичнiм життю во істину повинні справдити ся слова Шевченка, що „не покриють

Україну червоні (чи сині) жупани...“ Бо се виглядало-б радше на якийсь величезний маскарад, невідомий в історії ніякого народу, крім хіба одної Польщі, до котрої оден з її кращих поетів кричить з болем у душі:

„Pawiem narodów jesteś i papuga!“ (Слова Словацького.)

Думаю, що ми не повинні собі заслужити на слушний закид, що стаємо попугаєм попугая—і то в тверезім та твердім 20-тім століттю, століттю практичности й економіки, століттю припноровлення до тяжких вимог життя.

Те, що перші дивізії Української Народної Республіки вже одягнені в козацькі жупани й шаравари, не вважаю ще знаком, що ми вступаємо на павино-попугаєву путь романтизму. Бо саме тепер переживає український нарід велике, найбільше торжество свого воскресення—й ті тисячі синіх жупанів, що покрили київські шляхи, дають вислів нашому небувалому зворушенню. Вони відповідають настроєви хвилі. Але сей настрій не повинен бути перетягнений, бо тоді скінчить ся несмаком.

Вкінці незвичайно важна річ для жовніра се плащ. Він повинен бути передовсім дуже міцний і заступати жовнірови також покривало в часі сну (чим улекшило-б ся непотрібний тягар ізза двигання коців, ліжників і т. п.). Що до форми плаща то

можна-б ужити й кобеняка, відповідно його при-
кроївши й давши можливість, зіпняти його спряжками.
(Проект ч. Гаврилка.) Притім не слід забувати, що
й кобеняк правдоподібно чужого походження.*)

Збираючи вислід сих мірковань, тверджу:

1. що при творенню тревалої української армії
та постійного військового однострою треба взяти
під увагу не тільки історичну традицію, але й прак-
тичні вимоги сучасности;

2. що там, де сучасність противить ся минув-
шині, треба в практичнім життю дати першенство
сучасности;

3. що традицію треба *відповідно* пошанувати
придуманням *парадних* одностроїв, а не поневіряти
її в буденности практичного життя.

По дотеперішній діяльності нашої найвисшої
власти в Київі можна сподівати ся, що вона в від-
повіднім часі належито порішить і сю справу.

IV.

Тут хочу згадати ще про справи, котрі до
однострою *не* належать, хоч звязані з ним. Се пе-
редовсім справа обуви. Военна практика виказала,
що жовнір волить чоботи, чим черевики, бо чобіт
ліпше забезпечує його перед болотом і менш часу

*) Гл. том гарного видання про укр. народ на велико-
руській мові.

забирає при поспішнім одяганню. Розумієть ся, се ще не значить, що черевики мали-б бути зовсім усунені: вони потрібні для легкого виходу і т. п.

Друга річ, про яку годить ся згадати, се шабля, зглядно ніж (баґнет, штик, Dolchmesser). Згадати її годить ся так з практичних, як з естетичних мотивів. З практичних тому, що, здаєть ся, при кавалерії шаблі або зовсім заступають списи (копія), або в дуже великій більшості: ті, що зустрічали ся в боях з російськими козаками, заосмотреними в списи, твердять, що тільки перший ряд тих копійників має успіхи і то властиво лише при першим ударі; їх списи вмотують ся в тіла людей і звірят так, що переважна часть не має свободи рухів, а бодай не зараз може її осягнути зате шаблею можна з коня значно ліпше орудувати.

Одначе ці практичні моменти порушені тільки мимоходом, бо ходить нам в данім випадку головню о формальний вигляд бічного оружа українського жовніра, чи се буде шабля кавалериста, чи баґнет піхотниця.

Тут, на рукояті сеї необхідної збруї, є місце й можливість, дати проявити ся великому артистичному смакови нашого найкрасшого племені—Гуцулів. Рукояті бічного оружа повинні бути з уряду заосмотрені в чудові гуцульські різьби й тревалі викладання, причім слід уникати одноманітності тим

більше, що гуцульські майстри можуть спромогтися на дуже різноманітні прикраси (гл. гарно виконані рукояті багатьох офіцерів і мужви У. С. С.).

Сам вигляд шаблі мігби мати форму меча з княжих часів, або дещо вигнуту форму козацької шаблюки. Можна-б запровадити одну й другу історичну форму, розуміється, кожду в іншому роді озброєння.

Тут насувається на думку ще одна дрібничка, котра одначе з естетичних причин має своє значіння. Се справа привязки („портопé“). Военна практика виказала непригожість тих привязок з тканих матеріял: вони скоро нищать ся й іще скорше плямлять ся та стають брудні й обшарпані. Супроти того (коли привязка взагалі остане) треба її виконувати з відповідної шкіри. Шкіра до сього тим більше надаєть ся, що на ній могли-б бути вибиті гарні й тревалі мозаїчні прикраси (герб Української держави і т. п.). Призначення сеї привязки і так чисто естетичне, а обшарпане й бруд викликають зовсім не естетичні вражіння. Супроти того зміна матерьялу тут безумовно вказана.

V.

Одною з дуже важких основ естетики являється—практичне приміненнє виробленого предмету, що особливо виразно виступає в естетиці будівель-

ній, хоч на перший погляд практичність і краса виглядають на дуже далеких свояків. В дійсности одначе їх відношення значно блисше, хоч не в усіх галузях штуки признане і богатьома рішучо заперечуване (пор. клич: „Штука для штуки!“).

З практичної точки погляду слід обговорити на самім кінці ті річи, що колись давно мали практичне значінне, а нині остали тільки символами. До таких річий належать в перній мірі полкові знаки.

В старинних і ссредновічних часах мали вони в куряві, суматосі й гомоні битви велике практичне значінне, бо по них видно було, як далеко вдер ся в ворожий стан даний відділ, а розгромлені й розсипані відділи збирали ся і порядкували ся на ново кругом своїх прапорів.

Тепер ті практичні колись знаки (в старинній римській армії були се жердки з орлами на кінці) стали вже тільки символами.

Але якраз для свіжо відбудованої державности українського народу розумно виконані полкові стяги можуть мати не тільки символістичне, але й чимале практичне значінне: вони можуть бути тими знаками, що вічно пригадувати муть масі української молодезі, котра служитиме при війську, з яких частин складаєть ся велика територія українського народу. Розумієть ся, се наступить тільки тоді, коли ті стяги будуть відповідно виконані.

Як же ми представляємо собі „відповідне“ виконання полкових стягів?

Передовсім булоб на нашу думку вельми бажаним, щоб на одній стороні полкового стягу вишитий був т. зв. „Великий Герб“ України, себто головний герб (старокняжий знак Руриковичів), прийнятий за властивий герб відбудованої української держави (від січня, 1918)—окружений малими гербами поодиноких українських волостей (земель), як Київщини, Чернігівщини, Переяславщини, Волині, Холмщини, Галичини, Буковини, Угорської України, Слобідської України, земель давного Запорожа, Берладської Волости, Спишської Землі, Кубанщини (давна Тматороканська Область) і т. п.

Тут слід подати кілька заміток з історичної перспективи в приміненню до сучасних поглядів міжнародного права й звичаїв.

Передовсім треба підчеркнути що тепер в справах титулятури уживанне титулів на основі давно посіданих країв не уважається за такий акт чи стан, котрий вимагав би спротиву зі сторони фактичного посідача. На основі того звичаєвого „права“ в зв. великих титулах монархів можна зустріти цілий ряд титулів, опертих на колишнім посіданню різних країв і земель, хочби вони тільки короткий час були тв посіданню даної династії.

Тим більше прислугує се право українській державі в її гербі що до земель, які були в її по-

сіданню а й тепер іще мають значне число, подекуди й абсолютну більшість українського населення (як Угорська Україна).

Для прикладу возьмім таку вже геть у нас забуту Спишську Землю (Zips). Ся славна колись з копалень срібла міді й заліза країна біля Татр, у порічах горішнього Попраду, Гнильча й Гернаду—заселена була від непамятних часів українським народом і належала до нашої держави. В р. 1018 загарбав спишську землю разом з Червенськими городами польський князь Болеслав, тесть нашого кн. Святополка, званого „Окаянним“. Але тільки 23 роки був Спиш при Польщі, бо вже в р. 1031 відобрав його від Польщі Київський Вел. Князь Ярослав (Мудрий). В р. 1102 одержує ту „срібну країну“ як придане наша княжна Святополківна Сбислава, що виходить за польського князя. Одначе ту землю відступлено Польщі тільки часово, а саме на так довго, поки та українська княжна буде там, що потвержує й польський історик Длугош, пишучи під р. 1108, що Спиш тільки часово („tunc“) належав тоді до Польщі (Hist. Pol., lib. IV. ad anno 1108). Таксамо і в угорські руки дістав ся Спиш тільки часово, як придане дочки тої нашої княжни Сбислави, Юдити, що вийшла за угорського кор. Кольомана. По її смерті Угри всупереч умові не хотіли звернути „Срібної Землі“ й виміняли її—з Поляками за частину Перемищини, яку тоді окупували значить:

робили „інтерес“ з контрагентом, котрий не мав найменшого права, заключувати інтереси в тій справі і ще до того дали йому ніби еквівалент, до якого також не мали права.

Поминаємо дальшу, незвичайно інтересну історію „Срібної Землі“, завзяту боротьбу тамошньої української шляхти й народу за свою православну віру й народність, — боротьбу, яка доходила аж до кривавих борб у підземеллях церков та до отвертих бунтів і знищень. Стверджуємо тільки, що з нашої сторони ніхто й ніколи не зрікав ся формально прав до тої гарної землі, через котру наша держава мала безпосередню границю з чеською державою.

До якої міри „Срібна Земля“ була православна і українська, видно з того, що в спишських грамотах говорить ся про латинян як про чужинців (hospites) — і то ще в 15 століттю (грамота Сигизмунда з 1433 р.) Спишська земля ще довго по заняттю її Уграми не була з'організована на подобу інших угорських земель, тільки входила в їх склад як окрема одиниця. До сеї пори живе там коло 40.000 українського населення.

Словом — знакови „Срібної Землі“, так довго зливаної кровю українського народу, вповні належить ся окреме місце у великім гербі України. І се слід зробити при управильненню формальности української держави.

Не стоїть тому на перешкоді факт, що Українська Республіка не має заміру виступати тепер з претенсіями до земель Угорщини, заселених українським народом. Адже таксамо не виступила вона з претенсіями до східної Галичини. А чейже великий герб Укнаїни без гербу галицької волости годі собі представити. Тут ходить о послідовне полагодження формальної справи, котре тепер має для нас як державної нації, особливше значіння, а „каменем преткновенія“ у міжнародних відносинах не повинно бути. Адже має сусід України, австрійський імператор, титул „короля Єрусалиму“ (котрий належить до його союзника, турецького султана), а як король Угорщини прийняв свого часу титул „короля Володимирії“ (Волині).

Річ наших істориків, відгребати старі знаки поодиноких волостей українського народу, евентуально відповідно їх дібрати.

По другій стороні полкових стягів могли-б бути поміщені герби поодиноких волостей, з котрих набирати муть ся дані полки.

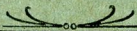
При укладанню взорів наших стягів може знайти величне приміненне все багатство нашої старої й сучасної орнаментики (тут зачисляю й орнаментуку історичну з булавами, пірначами і т. д.).

Українська нація розпоряджає вже тепер відповідними силами, котрі мали-б змогу, опанувати

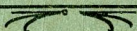
всю велич і трудности сього завдання згадаю тільки глибокого знавця української старини, професора орнаментики Опанаса Юрієва Сластьона, що витворив цілу школу опитних артистів, знавця козацької старини, професора Московського університету Еварницького, знавця української орнаментики й старини, архітекта Кричевського та ряд майстрів кольористики, Труша, Новаківського, Красіцкого і и. Мимо повного довіря до наших сил, вказаним було-б запросити до співучасті в тій праці також чужих учених і художників. Адже ходить тут о сотворенне річий, яких звичайно століттями не зміняють.

Писано в Коші Українських
Січових Стрільців.

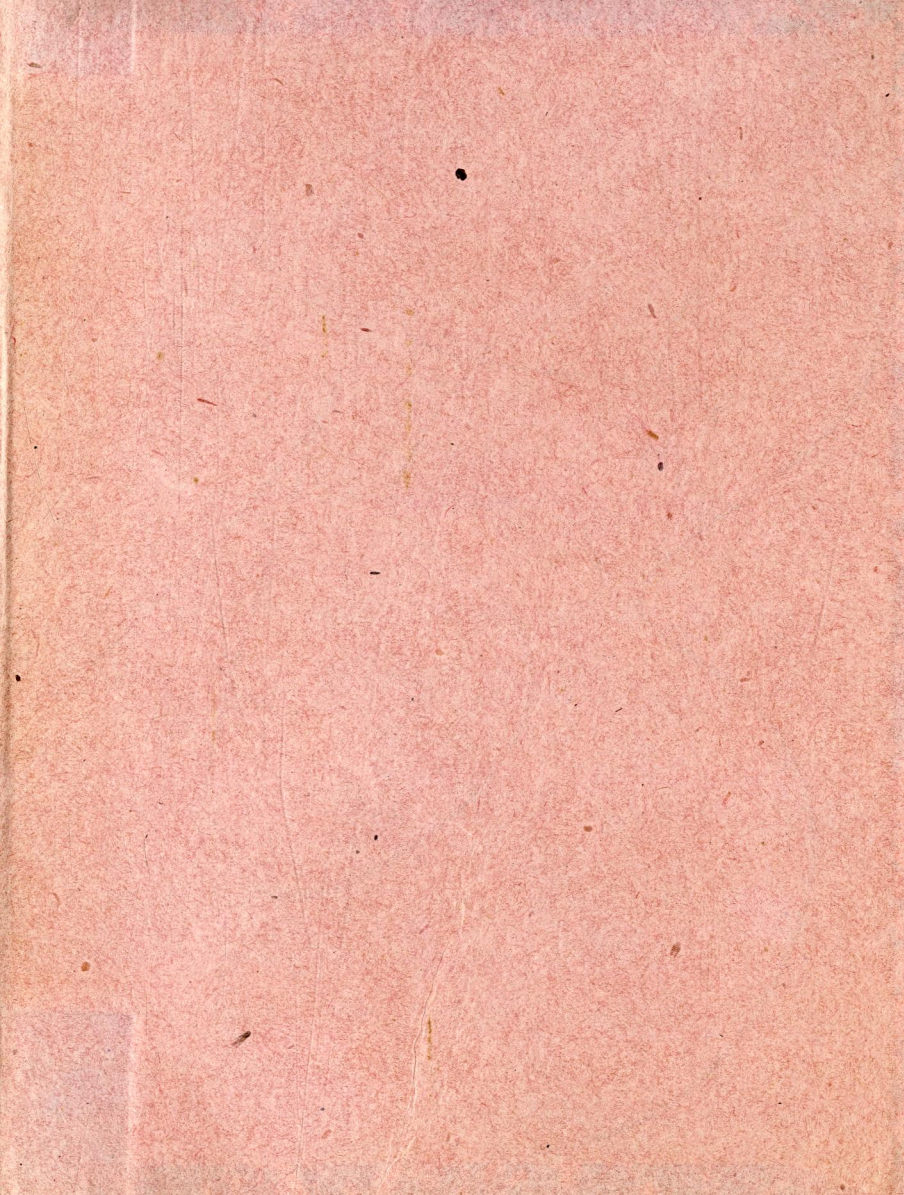

Ціна 1 гр. 70 шаг. (85 коп.).

196 (1986)
4149
pl y

